

De dubbelt ratade

Bo Rothstein

Publicerad i antologin *Framtiden är nu: KulturSverige 2040* utgiven av Tobias Nielsén och Sven Nilsson.

Volante QNB Publishing, Malmö 2011

Någonting remarkabelt har hänt inom vårt utbildningssystem. På en relativt kort tid har vi fått en situation där unga kvinnor är betydligt mer framgångsrika än unga män. I stora drag kan man säga att inom den högre utbildningen är de unga kvinnorna femtio procent mer framgångsrika än de unga männen. Vi går nu snabbt mot en situation där närmare hälften av alla unga kvinnor har högskoleutbildning men bara en tredjedel av de unga männen. På många av universitetens och högskolornas traditionella prestigeutbildningar dominerar nu klart de kvinnliga studenterna.

På många sätt och vis är detta en utveckling att glädjas åt efterrom den innebär att vi inom en relativt kort framtid kommer att ha kvinnodominans inom många prestigeyrken. Man kan naturligtvis fortsatt vara bekymrad över att många kvinnliga direktörer förvägras möjligheten att ta plats runt styrelseborden i de stora börsbolagen och att kvinnor kommer vara fortsatt relativt sällsynta på de allra högsta positionerna inom många yrkesområden. Men överlag innebär flickornas och de unga kvinnornas överlägsna prestationer inom utbildningssystemet att vi går mot en ökad jämställdhet i det svenska samhället. Andelen kvinnliga läkare, jurister, ekonomer och forskare kommer snart att vara betydligt fler än manliga dito, Frågan är emellertid vad som kommer att ske med den stora grupp lågutbildade män, varav många med invandrarbakgrund, som klarar sig dåligt eller rentav slås ut av det nuvarande utbildningssystemet. De kommer sannolikt att i många fall bli förlorare på en allt hårdare arbetsmarknad och antingen få nöja sig med lågbetalda lågstatusjobb eller så kommer de helt eller delvis att sakna fast förankring på arbetsmarknaden.

Till detta kommer att de också riskerar att i stor utsträckning bli ensamstående, dvs utan partner. Statistiken är nämligen entydig – när det gäller att välja partner ratar kvinnor män som har lägre utbildning än de själva eller som står under dem på den etablerade yrkessociala rangskalan. Och män söker sig av olika skäl inte till kvinnor som har högre utbildning än de själva eller som befinner sig ovanför dem i social status på arbetsmarknaden. Kanske för att deras manliga ego inte klarar av detta, kanske för att de inte anses vara intressanta som

partners. En titt i statistiken ger t ex följande. För män mellan 25 och 45 och som har ett akademiskt yrke är sannolikheten för att leva i ett hushåll med barn omkring 73 procent men för män med ett LO-yrke sjunker detta till 50 procent och för män som är arbetslösa eller långtidssjukskrivna sjunker siffran till 23 procent. För kvinnor i denna åldersgrupp saknar emellertid ställning på arbetsmarknaden helt koppling till sannolikheten att leva med barn – den är konstant omkring 75 procent. För män är position på arbetsmarknaden en stark faktor bakom att leva i en familj med barn, för kvinnor inte alls. Statistiken säger emellertid inte om de lågutbildade ensamlevande männen har blivit ratade initialt eller om de har kastats ut när väl deras prestationer på arbetsmarknaden visat sig inte hålla måttet eller om de själva har valt att lämna familjelivet.

Frågan är varför vi i det jämställda Sverige alltfört har denna ojämlika parbildning, det vill säga varför kvinnor söker män som inte bara är i genomsnitt tre år äldre utan som också, och kanske just därför, står starkare än de själva på arbetsmarknaden, och män då tvärtom förstås. Först skall sägas att detta är ett mycket dominerande mönster när det gäller den heterosexuella parbildningen i såväl i Sverige som i resten av världen. Hon är kanske rektor för en skola men han är professor och "ledande forskare". Eller så är hon skådespelare/journalist men han är regissör/chefredaktör. De är kanske båda läkare men det är han som är specialisten av dem. Eller är hon kanske professor i litteraturvetenskap men det är han som bestämmer vem som skall få världens främsta litteraturpris. För de flesta som ser sig runt i sin bekantskapskrets kan, enligt min nu rätt långa erfarenhet av att diskutera detta, mångfaldigas.

Det är till exempel en liten minoritet kvinnor (runt fem procent) som lever ihop och har barn med män som är mer än tre år yngre än de själva, medan motsatsen är mycket vanligt. Sammanfattningsvis: Män som står svagt på arbetsmarknaden har också statistiskt sett betydligt mindre chans att leva i en familj med barn, medan för kvinnor spelar detta ingen roll. För män innebär att vara ratad på arbetsmarknaden också en starkt ökad risk att bli ratad på "partnermarknaden" medan detta generellt inte gäller för kvinnor. Och tvärtom, män som står starkt på arbetsmarknaden är också generellt sett mycket mera efterfrågade på "partnermarknaden" medan för kvinnor har ställningen på arbetsmarknaden klart mindre betydelse för deras risk/chans att leva med en manlig partner och barn.

Varför bildar då en så stor majoritet kvinnor par med män som står starkare än de själva på arbetsmarknaden och där de då riskerar att bli underordnade? På detta finns det inget givet

svar, men det finns en del teorier och data som man kan spekulera utifrån. En idé är att kvinnor inser att de löper stor risk att bli diskriminerade på arbetsmarknaden och väljer att kompensera sig för detta på "partnermarknaden". Män som vill göra yrkeskarriär letar undermedvetet efter en partner som inte konkurrerar med dem utan som i stället kan förväntas stödja dem.

En större internationellt jämförande studie visar att för kvinnor men inte för män är den tilltänktes "framtida intjäningsförmåga" av betydelse då man söker en partner att bilda familj med. Den empiriska forskningen inom detta område är med andra ord ingenting som vekhjärtade romantiker bör sysselsätta sig med.

Många i den relativt stora gruppen unga män som nu klarar sig dåligt i vårt utbildningssystem kommer således att bli dubbelt ratade, dels på arbetsmarknaden och dels på äktenskaps- och sambomarknaden. En majoritet av dem kommer inte att leva stadigvarande med barn. Många av de högutbildade kvinnorna kommer också ha svårt att hitta en manlig partner av det enkla skälet att det inte kommer finnas tillräckligt många män med den utbildning och den sociala status de vill ha. Om majoriteten kvinnor skall bilda par uppåt kommer männen helt enkelt inte att räckta till. Till en del kommer kanske detta att kunna lösas genom att vi nu har en betydligt större förståelse för andra samlevnadsformer än det traditionella heterosexuella paret men för gruppen lågutbildade män med svag eller ingen förankring på arbetsmarknaden tror jag att denna lösning inte kommer att bli annat än en marginell företeelse.

Hur blir rent allmänt ett samhälle med en stor grupp unga män som inte lyckas hitta någon stadigvarande kvinnlig partner, som inte kommer att leva med barn och som inte kommer att ha en fast position på arbetsmarknaden? Om detta kan man naturligtvis inte veta något säkert men det finns goda skäl att tro att detta blir ett tämligen bökitigt samhälle att leva i. Det finns skäl att anta att det bland denna grupp unga män kommer att finnas ett betydligt antal som upplever utanförskap, frustration och brist på respekt. Vi vet också att unga män är betydligt mera vålds- och brottsbenägna än unga kvinnor och att socialt destruktivt beteende ofta har sin bakgrund i olika former av frustration som följer av att vara ensamstående och ha låg social status. På motsatt vis finns det anledning att anta att ansvaret för barn, för att sköta ett arbete och för att leva upp till en partners förväntningar är företeelser som så att säga civiliserar unga mäns beteende och får dem att bli mer ansvarstagande. Framförallt att ta ansvar för barn utvecklar som regel förmågan till empati.

De ”dubbelt ratade” unga män som vi med denna utveckling kommer att få betydligt flera av kommer sannolikt också att utgöra en rekryteringsbas för allehanda politiska och religiösa extremistiska rörelser samt olika slags kriminella nätverk. Historiskt sett har samhällen där det finns en stor grupp unga män som på detta sätt blir dubbelt överflödiga visat sig vara problematiska. Stora delar av de unga män som under mellankrigstiden drogs till olika anti-demokratiska rörelser hade en bakgrund liknande den som jag skisserat ovan.

Många ser idag kvinnornas starka frammarsch inom utbildningssystemet som ett sätt att åtgärda en historisk orättvisa där kvinnor varit underordnade och män varit överordnade. Det är naturligtvis en förståelig ståndpunkt, men man glömmer då bort vad mäns och kvinnors olika partnerselektion innebär för de av utbildningssystemet utsorterade unga männens framtida livssituation. Dagens generation skolpojkar bär ju rimligen inget ansvar för den brist på jämställdhet som råder men såsom skolan fungerar idag kommer en stor grupp av dem att få leva sitt liv som tillhörande gruppen ”de dubbelt ratade”.

Vad slutligen gäller effekterna på kulturlivet så kan man måhända göra några förutsägelser. Det är redan idag så att kvinnor dominerar publiksammansättningen, tvärs genom åldrar och utbildningsnivåer. Det är bara äldre högutbildade män som bryter sig in i denna dominans. Med stor sannolikhet kommer med denna utveckling kvinnodominansen inom gruppen kulturkonsumenter att bli starkare. Vad gäller kulturproducenterna så har det sedan en tid skett en akademisering med alltmer högre utbildning av de konstnärligt verksamma. Den ovan beskrivna förändringen av utbildningssystemet kommer då att leda till att kvinnor kommer ta alltmer plats. Det finns visserligen fortsatt en manlig dominans bland de professionellt verksamma, inte minst om man ser till inkomst och position inom fältet men den ovan beskrivna utvecklingen kommer med all sannolikhet att ändra på detta. Vad gäller den mer allmänna kulturella påverkan på maktstrukturen i samhället så är det naturligtvis svårt att sia. En möjlighet är att om kulturlivet blir alltmer till en arena där kvinnor producerar för kvinnor så kommer fältets betydelse att reduceras. Men man kan också vända på detta resonemang naturligtvis. En central fråga blir om ett alltmer högutbildat och kvinnodominerat kulturliv kommer att alls kunna eller vilja nå gruppen dubbelt ratade män eller om denna kommer att leva i en sfär fattig inte bara på ekonomiska resurser och kärlek utan även på kvalitativa kulturupplevelser. Men kanske kommer den manliga så kallade ”bikerkulturen” att kunna möta den nya kvinnodominerade queer-orienterade kulturyttring som går under beteckningen ”burlesk”. Det kan måhända bli hur kul som helst. *